

15. Jones, C., Smith-MacDonald, L., Miguel-Cruz, A., Pike, A., Van Gelderen, M., Lentz, L., Shiu, M. Y., Tang, E., Sawalha, J., Greenshaw, A., Rhind, S. G., Fang, X., Norbash, A., Jetly, R., Vermetten, E., & Brémault-Phillips, S. (2020). Virtual Reality–Based Treatment for Military Members and Veterans With Combat-Related Posttraumatic Stress Disorder: Protocol for a Multimodular Motion-Assisted Memory Desensitization and Reconsolidation Randomized Controlled Trial. *JMIR Research Protocols*, 9(10), e20620. <https://doi.org/10.2196/20620>
16. Jingili, N., Oyelere, S. S., Nyström, M. B. T., & Anyshchenko, L. (2023). A systematic review on the efficacy of virtual reality and gamification interventions for managing anxiety and depression. *Frontiers in Digital Health*, 5, 1239435. <https://doi.org/10.3389/fdgth.2023.1239435>
17. Ling, Y., Nefs, H. T., Morina, N., Heynderickx, I., & Brinkman, W.-P. (2014). A Meta-Analysis on the Relationship between Self-Reported Presence and Anxiety in Virtual Reality Exposure Therapy for Anxiety Disorders. *PLoS ONE*, 9(5), e96144. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0096144>
18. Medaris, A. (2025, October 1). *Psychologists are finding more ways to use virtual reality in therapy. Monitor on Psychology*, 56(7), 72. American Psychological Association. <https://www.apa.org/monitor/2025/10/virtual-reality-therapy>
19. Reger, G. M., Holloway, K. M., Candy, C., Rothbaum, B. O., Difede, J., Rizzo, A. A., & Gahm, G. A. (2011). Effectiveness of virtual reality exposure therapy for active duty soldiers in a military mental health clinic. *Journal of Traumatic Stress*, 24(1), 93–96. <https://doi.org/10.1002/jts.20574>
20. Rizzo, A. 'Skip', & Shilling, R. (2017). Clinical Virtual Reality tools to advance the prevention, assessment, and treatment of PTSD. *European Journal of Psychotraumatology*, 8(sup5), 1414560. <https://doi.org/10.1080/20008198.2017.1414560>
21. van Gelderen, M. J., Nijdam, M. J., Haagen, J. F. G., & Vermetten, E. (2020). Interactive Motion-Assisted Exposure Therapy for Veterans with Treatment-Resistant Posttraumatic Stress Disorder: A Randomized Controlled Trial. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 89(4), 215–227. <https://doi.org/10.1159/000505977>
22. Wiederhold, B. K., & Wiederhold, M. D. (2005). *Virtual reality therapy for anxiety disorders: Advances in evaluation and treatment (1st ed (Online-Ausg.))*. American Psychological Association.
23. Wiederhold, B. K., & Wiederhold, M. D. (2025). Virtual reality therapy combined with physiological monitoring provides effective treatment, with objective metrics, for post-traumatic stress disorder. *Expert Review of Medical Devices*, 22(2), 117–119. <https://doi.org/10.1080/17434440.2025.2454930>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ПІДЛІТКІВ

Комракова А. Ю.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Відомо, що підлітковий період розглядається як такий, під час якого суперечності розвитку набирають особливої гостроти. Це зумовлено специфічними явищами, що свідчать про перехід від

дитинства до дорослості, що супроводжується якісною перебудовою усіх сторін розвитку особистості. Саме у цей період відбувається усвідомлення дитиною своєї індивідуальності, змінюється її ставлення до навколишнього світу, до себе, до інших людей, відбувається перебудова потреб та мотивів, поведінки. Водночас змінюються вимоги суспільства до представників підліткового віку. У зв'язку з цим підліткам необхідно погоджувати свої потреби з очікуваннями оточуючих та вимогами соціальних норм.

Актуальність дослідження обумовлена, перш за все, необхідністю подальшої теоретичної та практичної розробки проблеми емоційних проявів та реакцій на різних етапах онтогенезу особистості. Відомо, що емоційність як стійка властивість індивідуальності, як одна з психологічних складових темпераменту (П. Мясоїд, П. Чебикін) виконує системоутворюючу функцію у структурі рис особистості та окремих її якостей (О. Саннікова); емоції (В. Вілюнас, Г. Костюк, О. Чебикін) та емоційність (Н. Гончарова [1], О. Палей) беруть участь у регуляції діяльності, є детермінантами успішності діяльності та спілкування (О. Саннікова, Н. Токарева [2], П. Якобчук [3]).

Незважаючи на те, що у психології є чимало робіт, у яких розглядаються ті чи інші аспекти емоційно-вольової сфери підлітків (Т. Кириченко, О. Саннікова та ін.), фактично відсутні дослідження, в яких вивчалися б індивідуально-психологічні особливості емоційних реакцій підлітків.

Мета дослідження – проаналізувати особливості формування емоційно-вольової сфери підлітків.

Для емпіричного дослідження сформовано вибірку, до якої увійшли 60 підлітків (35 дівчат та 25 хлопців). В дослідженні використано комплекс діагностичних методик, до якого увійшли різні методики, направлені на вивчення емоційно-вольової сфери підлітків. Дана публікація розкриває особливості дослідження за методикою «Емоційна направленість» (за Б. Додоновим).

За результатами дослідження встановлено, що для 64% досліджуваних властиві виражені комунікативні емоції. Таким підліткам процес міжособистісного спілкування є важливий і провокує виникнення позитивних емоцій. Вони характеризуються яскраво вираженою потребою у спілкуванні. Орієнтація на самотність властива лише 15% досліджуваних, які прагнуть уникати соціальних контактів.

Серед досліджуваних підлітків для 51% важливими є практичні емоції. Такі учні характеризуються вираженою потребою в діяльності, досягненні мети та необхідністю домагатися бажаних результатів. При цьому, для 24% із них досягнення поставленої мети не є достатньо важливим, а діяльність не виступає ваговою сферою.

Окрім цього, 54% підлітків із досліджуваної вибірки орієнтовані на гедоністичні емоції. Для них вагомим є задоволення потреби в тілесному і душевному комфорті. Комфортні умови для таких підлітків є дуже важливими, а досягнення комфорту є потужним мотивом активності. Вони переважно прагнуть до задоволення та отримання позитивних емоцій. Проте, для 32% досліджуваних отримання задоволення та перебування в умовах тілесного і психологічного комфорту не є настільки важливим.

Для 33% досліджуваних, яким властиве переважання глоричних емоцій, важливим є питання слави та визнання їх досягнень, переваг і результатів діяльності. Проте, 26% досліджуваних не надають значення тому, щоб їх визнавали оточуючі та орієнтовані на діяльність або відпочинок.

При цьому, 52% досліджуваних мають низький рівень альтруїстичних емоцій. Вони спрямовані на себе, прагнуть отримувати вигоду для себе та надають вагомого значення задоволенню своїх потреб. Виражена необхідність ділитися з оточуючими, давати їм щось властива лише 15% учнів.

Також, 54% досліджуваних не орієнтовані на ризик, прагнуть до спокійного життя. Лише 19% підлітків орієнтовані ризикувати та долати небезпеки у процесі життєздійснення.

Романтичні емоції властиві 21% досліджуваних, які характеризуються вираженим прагненням до чогось нового, таємничого та невідомого. Натомість, 46% досліджуваних прагматичні, орієнтовані не на ідеали, а на отримання користі, матеріальної вигоди.

Виражене прагнення пізнання властиве лише 28% підлітків, які характеризуються високим рівнем гностичних емоцій. Вони орієнтовані на навчання, збагачення свого досвіду, розширення бачення світу та інтелекту. Саме пізнання нового для них виступає цінністю. Натомість, 55% досліджуваних характеризуються не вираженою потребою у пізнанні чогось нового, їм не цікаво дізнаватися про оточуючий світ та збагачувати свій життєвий досвід.

Також, 51% підлітків характеризується відсутністю естетичної спрямованості в емоційних переживаннях, для них не властиве відчуття сильних позитивних емоцій від споглядання естетичних творів та прекрасного. Потреба в сприйнятті прекрасного виражається яскраво всього у 17% досліджуваних.

Отже, підліткам переважно властиві комунікативні, практичні та гедоністичні емоції. Тобто, найбільш вагомими сферами життя підлітків виступають міжособистісні контакти, навчальна діяльність та відпочинок, адже саме ці сфери життя досліджуваних викликають найбільш виражені емоційні переживання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарова Н.О. Загальна характеристика ранньої юності. Психологія розвитку особистості у підлітковому та ранньому юнацькому віці : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / [Н.О. Гончарова, Ю.Л. Горбенко, Ю.І. Калюжна, В.Ф.Моргун та інші] ; за ред. К.В. Седих. Полтава : Астроя, 2018. С.43–79.
2. Токарева Н. М. Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу : монографія. Кривий Ріг, 2014. 312 с.
3. Якобчук П.А., Васюк К.М., Тісовська Л.М. Психологічні особливості емоційно-вольової сфери підлітків, які мають залежність від гаджетів. *Сучасна гуманітарна наука в інтерпретації молодих дослідників*: збірник матеріалів учасників всеукраїнської студентсько-учнівської науково-практичної онлайн-конференції. Київ: НУБІП України, 2025. С.293-295.

ПОНЯТТЯ БОЙОВОГО СТРЕСУ ТА БОЙОВОЇ ПСИХІЧНОЇ ТРАВМИ У ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Кошман О. О.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
kosmanoksana720@gmail.com*

У сучасному житті перед кожною людиною виникає безліч таких життєвих ситуацій, з якими їм важко впоратися в силу відсутності інформації або її браку, дефіциту часу та поганого самопочуття. Дослідники виокремлюють причини дезадаптації: високі темпи та ритми сучасної цивілізації, високий рівень нервових, фізичних, емоційних навантажень; патологізовані комплекси, часткова або повна психічна незрілість; недостатня соціалізація; суперечливі і несумісні вимоги: соціальні норми та очікування одної групи суперечать соціальним нормам та очікуваннями іншої; хронічні напруження, пов'язані з професійною діяльністю: несприятливий психологічний клімат колективу; несприятливі умови праці; погана організація праці, відсутність узгодженості дій, недостатній рівень кваліфікації; відсутність можливостей росту та низькою оплатою праці.

Психічна травма – наслідок травматичного стресового впливу; передбачає крайній (екстремальний) ступінь стресогенності фактора, який руйнує систему індивідуальних особистісних захистів, що, призводить до глибоких порушень (від психологічних до біологічних) цілісної системи функціонування практично будь-якої людини [1].

Фахівці, які вивчають стрес у військовослужбовців під час ведення бойових дій, пропонують використовувати такі категорії, як гостру стресову реакцію, бойову психічну травму (БПТ), бойовий стрес, бойову психічну патологію та ін. Так, Снедков Є., який вивчав клініко-патогенетичну динаміку, діагностику та лікувально-реабілітаційні принципи бойової психічної травми комбатантів,